

Suvereno zanemarjeni poetski kanoni

Slavko Gordić

1.

“Glede na to, koliko življenjskih bolečin lahko prenese, je človek trši od kamna, a glede na to, kako kar naenkrat umre, je bolj krhek od jajca.” Naslovna sintagma Ljubomira Simovića kakor da upošteva samo drugo izmed teh dveh skrajnosti, s katerima Ksenija Atanasijević v svojem spisu *Teoretsko filozofiranje v naših ljudskih umotvorih* zarisuje spremenljivost in relativnost človekove situacije na svetu.

Motiv jajca ima pravzaprav lahko – in ima tudi v Simovićevehi pesmih – še drugačne simbolno-semantične potenciale. Vendar od samega naslova pa do predzadnje *Ničelne pesmi* je dominantna prav podoba človeka, “bolj krhkega od jajca” v tragičnih in absurdnih prizadevanjih, da bi se uprl neizmernim silam narave in zgodovine. Ko Simović tudi v tej fazi svojega miselnega in poetskega prenikanja v skrivnost človeka ostaja, paradoksalno, pri svojem opaznem *vitalističnem* občutju sveta, zdaj doživetje elementarne silovitosti v nenehnem boju človeškega z nečloveškim prelamlja skozi podobe katastrofično-hiperboličnih nesorazmerij moči: boljša stran ima neprimerno slabše možnosti! Slamica v vrtincih iz romantične, herojsko-patriarhalne verzije te večne zgodbe se zdaj, pred potopom in pod kanonado, lahko zanese zgolj na plovilo iz orehove lupine in na karikaturno-antipoetski “šlem na glavi: jajčno lupino”. Še več, tudi najpogumnejše, zvezdne pustolovščine trske, ki misli, zaznamujeta žalostno-smešna krhkost in varljivost njenih moči:

*Krištofu Kolumbu ni tuja resnica,
da je ta karavela jajčna lupina!
Vendar to mu ne omaje odločitve,
da na njej Indijo, tudi kjer je ni, išče!*

(Tri študije jajca)

Kolumbov pogum v Simovićevi verziji, mimogrede rečeno, prav zaradi momenta absurda odstopa od enopomenske herojske podobe istega pogumneža v verzih Sime Milutinovića Sarajlije:

*Kolumbija iz gladine vstane,
ko jo srčnež najti, se odloči.*

Vznesena izjava Sarajlije, ki je – po Dušanu Ivaniću (*Oblika in čas*, 1995) – sežeti prevod Schillerjevega *Kolumba*, vzpostavlja z verzi našega sodobnika odnos, ki presega naravo motivne podobnosti ali (eventualnega) intertekstualnega kontakta. Daljava med Schillerjevim, Milutinovičevim in Njegoševim zaupanjem v *polno* smiselnost sveta in človekovega položaja v svetu na eni strani ter Simovičevimi metonimijskimi *lupinami* in *drobci* kot trpko dobesednim ostankom in iztekom takšnega zaupanja na drugi predstavlja pravzaprav mero duhovne in pesniške razdalje med dvema epohalnima sklopoma, dvema vrstama pesnjenja in mišljenja.

2.

Simović, prvak v naglici in magiji pesniške komunikacije, je že zdavnaj soočil (in uničil) posamičnost lirskega, epskega in dramskega stališča in izraza. "Pesniškemu trojstvu" (P. Zorić) svoje pesniške govorce naš pesnik pridaja tudi četrto, *retorično* sestavino in model umetnosti (veščine) besede. Morda nihče v srbski poeziji tega stoletja ni s tolikšnim pogumom in odločnostjo prebudil in obnovil vzvišeno govorigo (*velerečije*), prtajeno, vendar tudi zmeraj živo potenco književne besede, kakor je to storil prav Ljubomir Simović.

Seveda se je vedelo že tudi pred Zoranom Mišićem, da je prav retorika eden od "smrtnih grehov" naše pesniške tradicije. Zato je Simovičevo tveganje toliko bolj vredno spoštovanja. Nevarno bližino velikih besed in močnih pojmov pa on nevtralizira s humorno-grotesknimi "potujevanji" in s hiperbolično-absurdnimi poantami, ki v najtrših moralistično-preroških sporočilih in grajah dodajajo odrešilni, spreminjajoči prizvok in obžarčenje igre in domišljije. Še celo kadar spominjajo na pesniške nagovore, lastne heroično-patetičnemu stilnemu kompleksu naše dediščine, se Simovičeve pesmi izognejo skušnjavi prenapetega in enopomensko vznesenega visokobesedja, brezupno tujega relativističnemu in skeptično-ironičnemu duhu tega časa, ki ga zaznamujeta "bankrot utopij" (Sloterdijk) in globalna kriza perspektive.

Še več, zelo verjetno je, da bi natančnejša analiza Simovičeve retorske strategije pokazala, da je njegovo pesništvo prav toliko, kot je triumf, v enaki meri tudi negacija (parodija) besedniške moči prepričevanja in težnje besednega prekašanja. To, bi rekli, velja tudi za tiste tipe močne besednosti, ki izvirajo iz anonimnih in ustnih korenin, mestnega in primestnega (zbirka *Sobota*, 1976), kakor tudi bolj arhaičnega, patriarhalno-gnomskega (zbirka *Razgled na dve vodi*, 1980), ki v Simovičevi pesniški "redakciji" dosegajo nesluteno živost, a zategadelj tudi mejo, onkraj katere se neizogibno prelivajo v avtoparodično igrivost.

Kakor da, na neki način, znani tematsko-izrazni krog Simovičeve "kulinarske retorike" postaja paradigma njegovega celotnega pesniškega prizadevanja: pokazati, kako čezmernost (ajshilovsko) rojeva niz nesreč in kako (oblastniška in potrošniška) pogoltnost "žre" samo sebe. In kako je, končno, treba postopke in "sporočila" tega pesništva gledati kot vzajemne šifre.

3.

Pravijo: resnični pesnik ne sledi programu, marveč instinktu. Niti se, bi dodali, ne ravna po naročilih svojega veka, četudi jih potrjujejo izkušnje najboljših duhov.

Tako kakor ga ni strah retorike same po sebi, se Simović ne boji niti pesniškega "angažmaja". Čeprav seveda pozna vse notranje aporije pesništva, ki želijo vsiliti svojo dejavnost in tvornost, pa vseeno odklanja lagodni in na videz zmagoviti obrazec t. i. visoke, čiste ali (po Adornu) "avtonomne" poezije. Kar je očitno, najbrž ni resnično (avtentično). Izbira težjega je pesnikova izbira: ko že desetletja vrabci in osnovnošolci ponavljajo, da je v pesništvu konotativno-ekspresivna funkcija jezika bolj superiorna in pesniški govornici bolj imanentna kakor denotativno-komunikativna, bo pesnik – nemiren, rado-veden, samemu sebi zvest – zaigral tudi na tisto drugo karto. Spregovoril bo, denimo, o resnično-fantastičnem galopu inflacije in o spremenjenih, skrčenih mejah domovine v jeziku, ki se ne brani izrecnega prikaza in neposrednega dejstva, čeprav se v njiju, kajpada, nikakor ne izčrpa.

*Z ribo med zobmi, tebi se je meja
vzdignila prav pred kljunom!*

*Meja ti gre skozi kokoši,
gre ti skozi ovce, gre skoz krompirje!*

Mejo so ti pripeljali pred hišo!

Meja ti gre pred nosom!

*Čez prag gledaš
kakor čez mejo!*

*Vendar njim tudi to ni dovolj,
tebe pa niti to ni streznilo!*

Kako mi lahko govoriš, da te je?

*Z debelimi deskami, povprek in navzkriž,
z deskami kot z lesenimi brentami,
ti od zunaj zabijajo okna in vrata!*

Ti pa jim od znotraj žeblje podajaš!

(Resnica o žebljih)

Čeprav ne sodi med najboljše pesmi zbirke *Jajčna lupina*, predstavlja *Resnica o žeblih* dominantno poetično formulo te knjige. Žolčno in neprikrito zaposlena z vročo resničnostjo je Simovićeva poezija kakor nekakšna antiteza in živa graja danes prevladujočega sprijaznjevanja poezije s statusom nečesa, kar komajda sploh obstaja. Da pa vendar ni nujno, da "angažma" instrumentalizira pesem po meri nekih neliterarnih pretenzij niti ji ne odvzame čara poetske govornice – tiste "meglenice" ali "tančice" skrivnostnosti, ki tudi najzgovornejše pesniške izjave vzdigne do večpomenskosti –, potrjuje tudi ponovno branje omenjene pesmi. Svet za sebe, nekaj pomembnejšega od navadnega stališča ali pričevanja, pesem "potuje" in svoje povode univerzalizira. S trpko gradacijo, ki ranjuje samo sebe, gradacijo karikaturno-hiperboličnih slikovnih in intonacijskih efektov, ki zadevajo prav v živec naše splošne muke, se pesem s prvim in zadnjim verzom srečno vdeva v logiko in optiko pravljice, groteske in risanega filma, pri čemer nas osvobaja s svojim igrivim, varljivim in zatemnjenim semantizmom slabosti dobesednega samospoznavanja.

4.

Pesem *Avtoportret s škorpijonom* iz ciklusa *Žuželke v glavi* kaže še en aspekt Simovićevega zanemarjanja poetskih in žanrskih kanonov. V območju desetih pesmi, ki relativizirajo ali celo zapuščajo antropocentrično perspektivo in interpretacijo sveta, beremo *Avtoportret s škorpijonom* kot pojmovno neobičajno izostren in hkrati vrtoglavo domišljjski poetsko-esejistični traktat o skrivnostih življenja in smrti, zla in dobrega. V nasprotju s sosednjimi pesmimi, ki jih označujejo retorska spraševanja in za tega pesnika karakteristična eksklamativna vprašanja, *Avtoportret s škorpijonom* – reflektivno-poetska razprava v prozi – ne fingira svoje sprašljivosti: teh trideset dvomov o ključih, vratih in odnosih med strahom in upom, smislom in nesmisлом v nas in v svetu okoli nas oblikuje diskurzivno serpentino osupljive "metodičnosti" in razčlenjenosti, kakršne praviloma ne najdemo v pesniških knjigah.

Simović, v marsičem samosvoj in "neregularen", našo predstavo o poeziji provocira tudi z esejistično-cerebralnim "deformiranjem" njene govornice. To je pesnik, čigar ustvarjalne poti bi, domnevam, razveseljevale tudi Izidoro Sekulić in bi bile skladne z njenim aksiološkim postulatam, ki pojmuje in pretehtava "klico kontinuitete" s "talentom revizije" – prav tako v okviru opusa kakor tudi na širšem, literarnozgodovinskem nivoju srbskega pesništva.

Prevedel Veno Taufer